

Ustroń, 27 sierpnia 2025

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Dominika Strzeleckiego, pt. *Kamuflaż i wypalenie autystyczne a jakość życia (młodych) dorosłych osób ze stanami ze spektrum autyzmu*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym dra hab. Piotra Majewicza, prof. UKEN

Wprowadzenie

Tematyka przedłożonej do recenzji pracy wpisuje się w kilka istotnych obszarów badawczych. Pierwszy – jak się wydaje kluczowy i integrujący pozostałe – to funkcjonowanie społeczne osób ze spektrum autyzmu (zgodnie z terminologią przyjętą przez Autora – ze stanami ze spektrum autyzmu). Drugi – to rozwój i funkcjonowanie adolescentów, kolejny to szeroko pojęta jakość życia osób z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi i społecznymi. Menażerię tę domykają wątki wypalenia i kamuflażu, które same w sobie także stanowią bogato reprezentowany obszar badawczy. Choć każdy z przytoczonych obszarów jest reprezentowany licznymi pracami badawczymi i przeglądowymi także w rodzimej literaturze, to ich koherencja w jednym problemie badawczym stanowi niewątpliwy walor pracy i jest wskaźnikiem jej oryginalności. Słusznie Doktorant zauważa, że w przypadku ASD znacznie częściej podejmowane były prace badawcze nad okresem poprzedzającym adolescencję. Jakkolwiek wypalenie pozostaje w zauważalnym związku (mam na myśli tematykę prac badawczych) z jakością życia, to już kamuflaż jest kategorią niedostrzeganą przez rodzimych badawczy.

Drugim walorem jest niewątpliwie koncepcja projektu badawczego ulokowana w paradygmacie pozytywistycznym – przejrzysta i rzetelnie przygotowana, scentrowana na wartościowym poznawczo i ważnym praktycznie problemie badawczym. Warto już w tym miejscu podkreślić wartość praktyczną dysertacji skupioną na zaprojektowaniu konkretnego rozwiązania – co nie jest częstym zamysłem niewdrożeniowych rozpraw doktorskich.

Wartość pracy dostrzegam również w jej interdyscyplinarnym charakterze. Pełny ogłód problematyki w perspektywie jednej dyscypliny byłby niemożliwy. Dobrze zatem, że Autor korzysta w swoich analizach również z problematyki ulokowanej w innych niż pedagogika dyscyplinach, m.in. psychologii oraz naukach o zdrowiu.

Struktura pracy jest typowa dla opracowań empirycznych. Dysertacja składa się z trzech wyraźnie wyodrębnionych części (zarys teoretycznych podstaw badań, koncepcja badań własnych, prezentacja, omówienie i wyjaśnienie zebranych danych). Całość została zawarta na 371 stronach standardowego maszynopisu.

Uogólniając – już na wstępie pozytywnie oceniam zarysowaną koncepcję pracy, podkreślam wartość projektu badawczego, który postrzegam jako interesujący poznawczo i wartościowy dla praktyki nie tylko pedagogicznej.

Oceniając pracę najpierw odniosę się do treści zawartych w poszczególnych rozdziałach, po czym zaprezentuję konkluzję końcowa wyrażającą opinię globalną.

Teoretyczne podstawy badań

Ogólną charakterystykę teoretycznych podstaw badań poprzedzam krótkim nawiązaniem do wstępu. Obejmuje on trafne, wprowadzające nawiązanie do problematyki pracy, ukazuje przemianę postrzegania i badania osób z ASD i zarazem charakteryzuje punkt widzenia reprezentowany przez Doktoranta. W pewnym stopniu, w pośredni sposób, we wstępie zostały zaprezentowane także tezy wyjściowe autorskiego postrzegania problemu badawczego, a w zasadzie sprobematyzowania naukowego badanego wycinka rzeczywistości. Dopełnieniem wstępu jest (w kilku miejscach) umotywowanie podjęcia omawianych badań z akcentem na problemy zgłaszane przez dorosłych samorzeczników w spectrum autyzmu (s. 12). Pozytywnie oceniam wstęp – dobrze spełnia on funkcję wprowadzającą do całej pracy.

W obrębie teoretycznych podstaw badań własnych Autor wyróżnił trzy rozdziały. W pierwszym obszernie charakteryzuje stany ze spektrum Autyzmu w

perspektywie temporalnej, w drugim skupia się na jakości życia osób dorosłych z omawianymi stanami, a w trzecim – podejmuje problematykę kamuflażu i wypalenia autystycznego. Pomijam szczegółowy opis skupiając się na ogólnej ocenie tej części.

Pierwsza część pracy spełnia swoje zadania przypisywane teoretycznym podstawom w projektach badawczych ulokowanych w paradygmacie pozytywistycznym. Tworzy ona spójne i kompletne tło dla badań prowadzonych przez Autora. Z jednej strony dostarcza narzędzi (w postaci opisanych koncepcji, scharakteryzowanych pojęć) do budowania problematyki badawczej, a z drugiej – wyjaśniania zebranych danych. Analiza pierwszych trzech rozdziałów wskazuje że Doktorant kapitalnie orientuje się w problematyce, co uwidacznia trafny dobór literatury i omawianych treści, umiejętność ich porządkowania i wnioskowania. Struktura wywodu jest logiczna i przejrzysta. Pierwszy rozdział został domknięty krótkim podsumowaniem, drugi – interesującym zestawieniem projektów wsparcia osób ze stanami spektrum Autyzmu. Trzeci rozdział zawiera już wyróżnione w formie podrozdziału podsumowanie (brakuje go w spisie treści) stanowiące nieco szersze zestawienie realizowanych projektów dotyczących wypalenia i kamuflażu osób ze spektrum Autyzmu. W charakterystyce podsumowującej Autor wskazuje ich słabości, co stanowi motywację do prowadzenia zaprezentowanych w tej pracy badań. Sądzę, że można było nieco szerzej potraktować to podsumowanie i nawiązać w nim także do pierwszego i drugiego rozdziału wzmacniając i motywując dosadniej potrzebę prowadzenia badań prezentowanych w dalszej części rozprawy.

Wątpliwości budzi tytuł rozdziału pierwszego dopełniony określeniem: "w perspektywie temporalnej" – trudno ją znaleźć w treściach rozdziału, zachęcam Doktoranta do uzasadnienia w trakcie obrony tak skonstruowanego tytułu.

Podsumowując – jednoznacznie pozytywnie oceniam pierwszą część pracy, podkreślam jej wartość dla projektu badawczego, komplementarność, uporządkowany wywód, doceniam trafny dobór treści i umiejętność ich porządkowania.

Koncepcja badań własnych

Koncepcja badawcza została przedstawiona w czwartym rozdziale. Otwiera ją krótkie wprowadzenia nawiązujące do problematyki badawczej. W dalszej części rozdziału znajdujemy przedmiot badań określony jako kamuflaż, wypalenie i jakość życia (młodych) dorosłych osób ze stanami ze spektrum autyzmu (s. 128). Przedmiot

ten pozostaje w logicznym i merytorycznym związku z celami. Pierwsze cztery zostały trafnie określone przez Badacza jako poznawcze. Upraszczając dotyczą one scharakteryzowania kamuflażu, wypalenia autystycznego, jakości życia oraz związków zachodzących między nimi. Dopełnieniem są trzy kolejne cele praktyczne dotyczące adaptacji i weryfikacji narzędzia, opracowania praktycznych zaleceń oraz projektu mobilnej aplikacji. Bez wątpliwości to niezwykle ambitne założenia, które oceniam pozytywnie pod względem poznawczym i praktycznym.

Na kolejnych kartach Doktorant formułuje problemy badawcze – główny o związek jakości życia, kamuflażu i wypalenia autystycznego. Logicznym następstwem problemu głównego są kolejne pytania o poziom wskazanych w pytaniu głównym kategorii, a w czwartym pytaniu także o ich związek ze stanami osób ze spektrum Autyzmu oraz innymi zmiennymi (demograficznymi, formą diagnozy i deklaracją wypalenia autystycznego). Pytanie te zostają uszczegółowione (to już trzeci poziom ogólności pytań) w pytaniach o związki badanych kategorii z innymi cechami. Nieco komplikuje to recepcję – wydaje się, że powinny one znaleźć się odpowiednio w każdym obszarze, to znaczy grupa pytań od 1.1. do 1.5 pod pierwszym pytaniem szczegółowym, od 2.1. do 2.5 pod drugim pytaniem szczegółowym itd. Uwaga ta odnosząca się do technicznej struktury układu problematyki badawczej nie umniejsza wysokiej jakości pytań pod względem poznawczym.

Słusznie – odwołując się do literatury przedmiotu – Autor rezygnuje z formułowania hipotez do pytań diagnostycznych i konstruuje je do pytań o charakterze zależnościowym. W dalszej kolejności znajdujemy hipotezy i ich uzasadnienia zbudowane na podstawie wyników badań lub / i wyprowadzane z koncepcji dotyczących podejmowanej w hipotezie problematyki. Szczególnie wysoko oceniam ten fragment pracy, wskazuje on na wyjątkową dojrzałość metodologiczną Doktoranta.

Zmienne i wskaźniki zostały w sposób poprawny sformułowane i przejrzysto zaproponowane w tabeli (s. 142).

W podrozdziale czwartym zostały zaprezentowane i scharakteryzowane metody, techniki i narzędzia badawcze. Pomijam ich charakterystykę podkreślając ich trafny wybór i wartość poznawczą.

Domknięciem rozdziału jest opis przebiegu i organizacji badań oraz zastosowanych analiz statystycznych i prezentacji wyników. Oba podrozdziały nie budzą żadnych wątpliwości – przebieg badań jest poprawny, dobór grupy badanej został dokonany w oparciu o trafne kryteria, a zastosowane analizy statystyczne i

proponowany opis ich prezentacji świadczy o wysokich „statystycznych” kompetencjach Doktoranta.

Uogólniając – koncepcja badawcza jest poprawna, wartościowa poznawczo, przygotowana rzetelnie i dobrze uzasadniona. Widoczny jest logiczny związek między celami poznawczymi i problemami badawczymi. Wysoko oceniam sformułowane hipotezy i ich uzasadnianie. Metody badawcze oraz narzędzia zbierania danych zostały trafnie dobrane. Generalnie koncepcja badań została przygotowana wzorcowo.

Prezentacja i analiza wyników badań

Bardzo dobrze przygotowana koncepcja badań zaowocowała zebraniem wartościowych zbiorów danych. Zostały one przedstawione w rozdziałach od piątego (badania pilotażowe oraz opracowanie polskiej wersji narzędzia do pomiaru nasilenia wypalenia autystycznego), przez szósty (badania właściwe), po siódmy zawierający dyskusję wyników badań własnych oraz weryfikację hipotez.

Walidacja *Skali Nasilenia Wypalenia Autystycznego* zaprezentowana w rozdziale piątym została dokonana poprawnie, nie budzi wątpliwości merytorycznych. Pomimo wątpliwości dotyczącej struktury czynnikowej SNWA (opisanych dokładnie w treści rozdziału) Autor zdecydował się nie wprowadzać zmian w polskiej wersji narzędzia, przyjmując tę motywację za przekonującą.

Główny rozdział empiryczny otwiera charakterystyka grupy badanej (N=166). Ma ona istotne znaczenie ponieważ w samej koncepcji badawczej Doktorant uwzględnia wiele zmiennych demograficznych jako czynników potencjalnie różnicujących zmienne zależne. Dogłębna analiza tych danych pokazuje, że nie wszystkie one pozwalają na pełne analizy statystyczne z uwzględnieniem potencjalnych grup – przykładem może być grupa osób z wykształceniem podstawowym i zawodowym reprezentowana przez jedną osobę (w każdej z tych grup).

W ocenie tej części pracy pomijam szczegółową charakterystykę zebranych danych skupiając się na wyrażeniu opinii ogólnej.

Struktura tego rozdziału została skonstruowana w związku ze sformułowanymi problemami badawczymi, jest zatem przejrzysta i logiczna. Autor umiejętnie porządkuje dane w tabelach / wykresach i krótko je omawiana, nierzadko z

nawiązaniem do wyników badań analogicznych. To wartościowa część pod względem poznawczym. Wysoko oceniam podsumowanie analiz korelacyjnych – ze szczególnym uwzględnieniem tabel porządkujących związki i wizualizujących je kolorem.

Rozdział siódmy jest pewnego rodzaju ulokowaniem wyników badań w dyskusji uwzględniającej koncepcje naukowe, a zarazem próbą tworzenia własnej koncepcji ujmującej badane kategorie, związki między nimi i szerszy kontekst społeczny. Badacz czyni to niejako przy okazji weryfikowania hipotez nawiązując niezwykle bogato do trafnie dobranej literatury przedmiotu. Doceniam również przytoczone cytaty – wypowiedzi badanych osób uczestniczących w innych badaniach. Rozdział ten to szczególnie wartościowa część pracy. Pokazuje dojrzałość naukową Doktoranta, jego znajomość tematu i dociekliwość badawczą.

Odnosząc się do wyników i weryfikowanych hipotez zachęcam Doktoranta w przyszłości do (częściowo już sformułowanego w analizach i ograniczeniach badań, aczkolwiek dla mnie budzącego nieco niedosytu) namysłu nad globalnym całkowitym lub częściowym odrzuceniem praktycznie wszystkich hipotez, które – co podkreślam po raz wtóry – które zostały sformułowane zgodnie ze standardami sztuki metodologicznej.

Dopełnieniem rozprawy jest realizacja celu praktycznego zaprezentowana w ósmym podrozdziale omawianego rozdziału. To krótki zbiór zaleceń opracowany na podstawie wniosków badań własnych Autora. W większości nie są one odkrywcze dla specjalistów zajmujących się omawianą problematyką, ale tu są one ugruntowane (pośrednio) w zebranych danych i oczywiście warto je eksponować oraz przypominać o nich także w pracach naukowych. Natomiast interesującym rozwinięciem jednego z zaleceń jest autorski projekt aplikacji stanowiącej formę wsparcia dla dorosłych osób ze stanami ze spektrum autyzmu. Strukturę aplikacji stanowi kilka modułów przydatnych w codziennym wspieraniu omawianej grupy osób. Prócz opisu Autor przedstawił także projekt graficzny aplikacji. Pozytywnie oceniam ten pomysł.

Konkluzje końcowe

Analiza pracy pozwoliła już wcześniej szczegółowo odnieść się do poszczególnych części rozprawy. W tym miejscu pragnę wyrazić opinię globalną.

Problematykę przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej postrzegam jako oryginalną, interesującą poznawczo i wartościową dla praktyki. Dowodzą tego ambitne cele poznawcze i praktycznie.

Pozytywnie oceniam konstrukcję pracy. Wysoko oceniam teoretyczne podstawy badań, które cechują trafnie dobrane treści, logiczny układ, wykorzystana niezwykle bogata literatura, umiejętne syntezy i wnioski.

Zdecydowanie pozytywnie oceniam skonstruowany projekt badawczy. Jest nie tylko oryginalny poznawczo, ale także bardzo dobrze przygotowany merytorycznie, spójny logicznie.

Mocną stroną pracy są również rozdziały empiryczne – zostały przygotowane rzetelnie, a prowadzone w nich analizy wskazują na dojrzałość naukową Doktoranta. Wskazują także ogrom wykonanej pracy. Szczególnie wysoko oceniam dyskusję wyników głęboko osadzą w teorii z wykorzystaniem wielu prac naukowych. Ten fragment nosi znamiona budowania własnej koncepcji naukowej w obszarze badanej problematyki. Doceniam również realizację celów praktycznych – zwłaszcza w zakresie projektu aplikacji wpierającej codzienność osób ze spektrum autyzmu.

Liczba wykorzystanych źródeł jest ogromna – Autor przytacza je pomniejszoną czcionką i wąską interlinią na ss. 333-359. Praca została przygotowana rzetelnie, napisana poprawnym naukowym językiem.

Biorąc pod uwagę poczynione uwagi stwierdzam, że rozprawa doktorska mgra Dominika Strzeleckiego, pt. *Kamuflaż i wypalenie autystyczne a jakość życia (młodych) dorosłych osób ze stanami ze spektrum autyzmu*, spełnia wymagania stawiane w obowiązujących przepisach prawnych rozprawom doktorskim i wnoszę na tej podstawie o dopuszczenie Jej do dalszych etapów procedury doktorskiej.

Ponadto biorąc pod uwagę wysoki stopień oryginalności rozprawy (zwłaszcza w zakresie podjętej tematyki), poprawność merytoryczną i wysoką wartość koncepcji całej pracy (w zakresie tematyki badawczej), rzetelność prowadzonych analiz, bogactwo wykorzystanych źródeł, zebranie interesujących danych, kapitalną dyskusję dopełniającą analizy statystyczne (co podkreśliłem wyraźnie w recenzji) – wnioskuję do Rady Dyscypliny Pedagogiki UKEN o wyróżnienie rozprawy.